MARIA ALDEA,
MARTA VREMIR,
DANIEL-CORNELIU LEUCUȚA

VARIAȚII DE SCRIERE ÎN *DIALOGU PENTRU ÎNCEPUTUL LIMBEI ROMÂNĂ ÎNTRĂ NEPOTU ȘI UNCHIU*, DE PETRU MAIOR. UN PUNCT DE VEDERE[*]

1. Introducere

Scrierea în limba română cu ortografie etimologizantă reprezintă una dintre preocupările majore ale erudiților Școlii Ardelene. Toate încercările acestor corifei de a arăta „firea" limbii române, descendența prestigioasă a acesteia vor atinge apogeul odată cu publicarea dicționarului în patru limbi, cunoscut în literatura de specialitate drept *Lexiconul de la Buda* (1825).

Lexiconul budan a fost elaborat pe parcursul mai multor ani, fiind rezultatul eforturilor intelectuale ale mai multor „bărbați", care „au intrat într-o cale grea, pre carea mai înainte nimine nu îmblase" și care „șieși mai nemurire s-au agonisitu"[1]: Samuil Clain, Vasile Colosy, Petru Maior, Ioan Teodorovici, Alexandru Teodori ș.a.

Însumând 890 de pagini, dicționarul propriu-zis este precedat, în „parte<a> introductivă"[2], de o *Prefață către cititori* (p. I–VIII)[3] și de remarcabilele lucrări ale lui Petru Maior, *Orthografia* (p. 1–53), respectiv *Dialogul* (p. 54–102).

Datorită vastității materialului, în lucrarea noastră am ales să ne oprim doar asupra conținutului *Dialogului*. Acest text, elaborat în limba română cu ortografie etimologizantă și chirilică, prezentat tipografic pe două coloane, în stânga cu ortografie etimologizantă, în dreapta cu slove chirilice, a văzut lumina tiparului la Tipografia Crăieștii Universități, în 1819 (ca partea secundă a *Orthografiei*…), fiind republicat, în 1825, „fără modificări, ca prefață la *Lexiconul de la Buda*"[4]. Mai

[*] Această lucrare a fost prezentată într-o formă simplificată în cadrul proiectului PN-II-RU-TE-2011-3-0170, finanțat de Autoritatea Națională Română pentru Cercetarea Științifică, UEFISCDI-CNCS, sub titlul *Câteva observații asupra variațiilor de scriere în „Lexiconul de la Buda (1825)". Studiu de caz: Dialogu pentru începutul limbei române întră nepotu și unchiu, de Petru Maior*, la *Al 12-lea Colocviu internațional al Departamentului de Lingvistică: Limba română: variație sincronică, variație diacronică*, organizat de Facultatea de Litere a Universității din București, în București, 14–15 decembrie 2012.

[1] *Prefață către cititori*, în *Lexiconul de la Buda*, p. (8).

[2] Vezi precizarea de sub intrarea 1039 din BRV.

[3] Conform părerii lui S. Domokos (1994, p. 82), această prefață este atribuită de către N. Iorga (1969) lui Constantin Diaconovici Loga.

[4] Cf. *Școala Ardeleană*, vol. II, p. 429, notă.

BDD-A22891 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:36:00 UTC)

târziu, în 1834, *Dialogul* va fi retipărit la aceeași tipografie budană ca „Adăugământ", redactat doar cu slove chirilice, în a doua ediție a *Istoriei pentru începutul românilor în Dacia* a lui Petru Maior de Diceo-Sânmărtin[5].

2. P. Maior, *Dialogul pentru începutul limbii române întră nepotu și unchiu*: Studiu comparativ

În cele ce urmează, vom expune câteva observații pe marginea *Dialogului*, așa cum este tipărit în partea introductivă a *Lexiconului de la Buda*, observații ce sunt rezultatul examinării unui număr de 17 exemplare, din care 16 sunt conservate în bibliotecile publice din Cluj-Napoca – Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" (BCU: 7 exemplare)[6], Biblioteca Institutului de Lingvistică și Istorie Literară „S. Pușcariu" (BIL: 4 exemplare)[7], Biblioteca Academiei – Filiala Cluj-Napoca (BA: 4 exemplare, din care unul aflat în arhiva „T. Cipariu")[8], Biblioteca Institutului de Istorie „G. Barițiu", Cluj-Napoca (BI: 1 exemplar)[9] –, iar unul se află în colecția privată a familiei prof. univ. Valeriu Rusu, din Marsilia (Franța).

Examinarea atentă a acestor exemplare ne-a permis, mai întâi de toate, să constatăm circulația în paralel a unui text „fără modificări", respectiv a unuia cu modificări.

Astfel, din cele 17 exemplare studiate, 10 dintre acestea (BCU – ex. 3 și 7[10]; BIL – ex. 1, 2, 3 și 4; BA – ex. 1, 2 și 4; BI – ex. 1) reproduc „fără modificări" textul *Dialogului* din 1819 (variantă-text pe care o vom nota D_1), în timp ce 7 exemplare (BCU – ex. 1, 2, 4, 5 și 6; BA – ex. 3; ex. Rusu) pun în circulație un text cu modificări (variantă-text notată în continuare D_2).

Referitor la textul cu modificări, notăm că nici unul din cele șapte exemplare studiate nu se caracterizează prin sistematicitate, în sensul tipăririi unitare și consecvente. Mai exact, din cele 7 exemplare grupate sub D_2, în 5 dintre ele (BCU – ex. 1, 2 și 4; BA – ex. 3; ex. Rusu), textul este reprodus cu modificări între p. 54–80,

[5] Lucrare apărută datorită „grijei" lui Iordachi de Mălinescu, secretarul arhivei statului a Prințipatului Moldovei și „tălmăcirii" în românește a D. Damaschin Bojincă, jurisconsulatul Prințipatului Moldovei.

[6] Exemplar 1: cota BRV 1240, nr. inv. 260/1923, donație „biblioteca Grigore Creţu". Exemplar 2: cota BRV 1240/1, nr. inv. 10/1940, donație „Direcția generală a Vămilor". Exemplar 3: cota BRV 1240/2, nr. inv. 1604/1923, donație „G. Sion". Exemplar 4: cota R.F. D 5, nr. inv. 6900/ 1958. Exemplar 5: cota S.L. D 33, nr. inv. 33 / fd.v. Exemplar 6: cota D. 59, nr. inv. 59/ fd.v. Exemplar 7: cota F. 3060, nr. inv. 2969/1972.

[7] Exemplar 1: cota D. 124, donația „Cav. De Puscariu". Exemplar 2: cota 219, nr. inv. 219/ 19F.V., donație „Academia Română, București". Exemplar 3: cota E.P. 361, nr. inv. 460/1976, Donația „acad. prof. E. Petrovici". Exemplar 4: cota D. 960, nr. inv. D. 10333/1966, donație „I. Domșa".

[8] Exemplar 1: cota CRV 720/ 1240, nr. inv. 782/1974. Exemplar 2: cota CRV 858/ 1248, nr. inv. 924 / 1976. Exemplar 3: cota CRV 272 / 1240, nr. inv. 300 / 1969; Exemplar 4 aflat în fondul „T. Cipariu": Ms. rom. 586 / 1–3, nr. inv. 586 / 1967.

[9] Are pe ultima pagină semnătura olografă „Ioannes Hatzeg, 1826" (cota D. 11).

[10] Remarcăm legarea incorectă: a paginii de titlu a *Ortografiei* între p. 96 și 97, a p. I–VI din prefața *Ortografiei* între p. 100 și 101, respectiv a p. VII–VIII între p. 103 și p. 1 a dicționarului propriu-zis.

BDD-A22891 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:36:00 UTC)

respectiv p. 97–102 (paginile de la 81 la 96 reproducând fără modificări *Orthografia*, 1819), în timp ce în 2 exemplare (BCU – ex. 5 şi 6) textul cu modificări se încadrează între p. 54–96, restul de pagini, de la 97 la 190 [sic!], reproducând aceeaşi lucrare, *Orthografia*.

În susţinerea afirmaţiei noastre referitoare la circulaţia unei variante a *Dialogului* cu modificări, avansăm următoarele elemente:

(1) Paginarea. Exemplarele marcate sub D_1 înregistrează o paginaţie greşită[11], şi anume p. 190, în loc de p. 102, în timp ce în cele grupate sub D_2, cu excepţia ex. 5 şi 6[12] din colecţiile BCU, paginaţia este indicată corect, şi anume p. 102.

(2) Aranjarea în pagină. În D_1, cele două coloane, şi anume textul redactat în scriere etimologizantă, respectiv cel cu slove chirilice, sunt separate printr-o linie verticală simplă, în timp ce în D_2 acestea sunt despărţite printr-o linie verticală dublă identificată fie între p. 54–80 şi 97–102, respectiv pentru ex. 5 şi 6 din colecţiile BCU între p. 54–96. Tot aici notăm existenţa unor diferenţe între cele două variante în ceea ce priveşte alinierea textului. De exemplu, alternanţa de replici de tip întrebare–răspuns este pusă în evidenţă în D_1 prin prezenţa unui rând alb sau a mai multor rânduri albe, în timp ce în D_2 aceste rânduri albe sunt în mare parte eliminate. Remarcăm, de asemenea, deplasări de cuvinte sau silabe de pe un rând superior pe imediat următorul[13].

(3) Prezenţa/absenţa unor semne diacritice, de ortografie şi de punctuaţie în D_1, respectiv în D_2, în notarea aceluiaşi cuvânt.

Enumerăm în continuare (primul exemplu identificat în D_1/al doilea exemplu identificat în D_2):

- –/+ oxia: **сънт/сѫ́нт** (p. 54), **сѧ/сѧ́** (p. 77), **нъскѫ́тъ/нъскѫ ́тъ** (p. 76);
- –/+ varia: **ши/шѝ** (p. 54, 99);
- –/+ vrahia inversă: **ѧ/ѧ̂** (p. 80);
- –/+ ison: **єстє/е̋стє** (p. 55);
- +/– vrahia: **о᷄нкю/о᷄нкю** (p. 55);
- vrahia inversă/ison: **и᷄нтерéс/и᷄нтерéс** (p. 78);
- ison/vrahia: **ной/ной** (p. 78);
- marcare diferită a silabei accentuate: **Стéфанѫ̀с/Стефáнѫ̀с** (p. 102);
- scrierea fie cu **ѡ**, fie cu **ѫ**: **а̂дáѡс/а̂дáѫ̀с** (p. 76);
- scrierea cu **їа** sau cu **їѧ**: **дин прѫ̀нчїа лѡр/дин прѫ̀нчїѧ лѡр** (p. 61);
- +/– accent grav: *cuvèntà*/*cuvènta* (p. 80);
- –/+ accent ascuţit pe grafemul *e*, ce corespunde lui [ea]: *gramaticescả*/*gramaticéscả* (p. 76, 80);

[11] Aspect sesizat şi în BRV, vol. III, p. 462. Aceeaşi greşeală de paginaţie e prezentă şi în textul apărut în 1819.

[12] Aceste exemplare, în ciuda faptului că au o paginaţie greşită (p. 190 – sic!), le-am încadrat sub D_2 datorită porţiunii de text în care s-a intervenit.

[13] A se vedea, de exemplu, p. 54, 55, 76, 99, 101.

BDD-A22891 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:36:00 UTC)

- +/– semne diacritice în textul redactat în grafie etimologizantă: *làțitå*/*laţitå* (p. 76), *ênsusiri*/*ênsușiri* (p. 76), *dice*/*ḍice* (p. 76, 79), *sunt*/*sůnt* (p. 77), *carţilor*/*cârţilor* (p. 80), *carţile*/*cârţile* (2 ocurențe, p. 97), *serbi*/*sêrbi* (p. 97), *parţile*/*pârţile* (p. 97);
- marcajul vb. *a fi*, fie prin accent grav, fie prin semn diacritic[14]: *fì*/*fî* (p. 55);
- –/+ consoane geminate: *gothicae*/*gotthicae* (p. 99), *gothicam*/*gotthicam* (p. 99);
- scrierea separată a articolului[15] de substantiv în D_1, respectiv împreună cu substantivul în D_2: *ḍile le*/*ḍilele* (p. 77), *quare le*/*quarele* (p. 77, 78), *inceputu l'*/*inceputul'* (p. 77), *làudate le*/*làudatele* (p. 78), *a le*/*ale* (p. 79), *pretinu lui*/*pretinului* (p. 79), *cuvênte le*/*cuvêntele* (p. 79), *lucruri le*/*lucrurile* (p. 79), *sciêntie lor*/*sciêntielor* (p. 80);
- scrierea diferită a aceleiași unități lexicale: *seu*/*s' au* (p. 77), *scriue*/*scrie* (p. 77), *le ai*/*léi* (p. 77), *aquéa*/*aqéa* (p. 78);
- neconcordanța între semnele de punctuație din cele două variante: virgulă/punct și virgulă (rândurile 6 și 24, p. 79; rând 19, p. 80), virgulă/punct (rând 28, p. 97; rând 9 din notă, p. 99), virgulă/două puncte (rând 1 din notă, p. 102);
- prezența/absența unui spațiu alb (blanc) în structura „pron. pers. neacc. + vb. aux. *a avea*": *l' au bãgat*/*l'au bãgat*; *l' au fãcutu*/*l'au fãcutu* (p. 79);
- marcarea sau nemarcarea cratimei la despărțirea în silabe: *cuvênte le*/*cuvênte-le* (p. 78), *în-tră*/*în tră* (p. 79);
- scrierea diferită a cifrelor romane: *IIII*/*IV* (p. 77) ș.a.m.d.

Toate aceste aspecte enumerate mai sus arată indiscutabil circulația în paralel, din punct de vedere grafic, a două texte: unul „fără modificări", iar altul cu modificări parțiale[16].

3. Variații de scriere în textul *Dialogului* „fără modificări" (D_1)

Pentru analiza noastră am ales să ne oprim la varianta care reia „fără modificări" *Dialogul* tipărit la 1819 (varianta-text de sub D_1), deoarece este un text care a apărut în timpul vieții autorului, beneficiind, așadar, de revizia și corectura acestuia, în timp ce despre varianta-text de sub D_2 putem doar presupune, în momentul de față, că intervențiile ar fi fost operate de către Alexandru Teodori[17]. În continuare, vom ilustra câteva dintre variațiile de scriere identificate în structura uneia și aceleiași unități lexicale în textul redactat cu ortografie etimologizantă.

- în subst. ***îndoială***, [ia] este redat fie prin *é* (***indoélă***: 4 ocurențe), fie prin *e* (***indoelă***: 2 ocurențe): *Nu pote fi* ***indoélă*** (p. 63); *afară de* ***indoélă*** *lucru mi se pare* (p. 64); *numai aquelu póte prêmire* ***indoélă*** (p. 75); *sî potă quineva prêmire* ***indoélă*** (p. 94); *de aquésta nu am* ***indoelă*** (p. 54); *nu escu (sůnt) fără* ***indoelă*** (p. 54);
- în subst. ***cărţile***, [ă] este redat fie prin *a* cu diacritic, *å*, fie prin *a neaccentuat*, în timp ce [ţ] este redat fie prin *ţ*, fie prin *ti* – ***cårtile*** (4 ocurențe), ***cartile*** (2 ocurențe),

[14] O apreciem drept eroare tipografică.
[15] Notație tributară lui Samuil Clain.
[16] Subliniem aici că nicăieri în literatura românească de specialitate nu am găsit semnalată această situație.
[17] Vezi prezența consoanelor geminate, cf. Huțanu 2003, p. 137.

BDD-A22891 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:36:00 UTC)

cărţile (1 ocurență), ***Carţile*** (9 ocurențe), ***carţili*** (1 ocurență): *scriea Latinii séu Romanii* ***Cărtile*** *sale* (p. 55); *au intogmit* ***cărtile*** *Slovenesci* (p. 93); *Cu* ***cărtile*** *quele mai sus ḍise* (p. 94); *que din* ***Cărtile*** *Slovene besericesci* (p. 96); *pînṍ aḍi este in* ***Cartile*** *Latine* (p. 58); *Romanii quei vechi tote* ***Cartile*** *in linba Latină que Gramaticescă le scriea* (p. 62); ***Cărţile*** *din vécul' quelu scrise* (p. 58); *quare o citescu in* ***Carţile*** *Latine* (p. 56); *quare è in* ***Carţile*** *Latinesci* (p. 57); *aḍi se vede in* ***carţile*** *Latine* (p. 61); *in* ***Carţile*** *quele Besericesci numai o Dialetă este* (p. 70); *se citescu in* ***Carţile*** *quele* (p. 72); *in quare se scriuea* ***carţile*** (p. 75); *sĭ prĕcépă bĕne linba que din* ***Carţile*** *Slovenesci* (p. 96); *pînṍ vor scrie Sĕrbii* ***carţile*** *sale* (p. 97); *qua* ***carţile*** *sale sĭ le scriuă in linba sa poporană* (p. 97); *nu se află in* ***carţili***[18] *Latine* (p. 74); *o făcea mai alesu cu intorquerea* ***carţilor*** *de pre Grecie pre Latinie* (p. 80);

- pentru subst. ***zilele***, notăm, pe de o parte, atât scrierea împreună, cât și separată a substantivului cu articolul definit (1 ocurență/6 ocurențe), iar, pe de altă parte, redarea lui [z] fie prin *di* (1 ocurență), fie prin *ḍ* (6 ocurențe): *multime multă de Romani ducea in* ***dilele*** *lui Justinianu in sclavie* (p. 90); *in* ***ḍile le*** *Imperatului Traianu* (p. 63); *pînṍ mai in* ***ḍile le*** *nostre* (p. 69); *pînṍ in* ***ḍile le aquelui mare Orator al Romanilor*** (p. 77); *in* ***ḍile le*** (p. 85, 87, 88);
- în subst. ***bărbați***, [ă] este redat fie prin *a neaccentuat* (1 ocurență), fie prin *a* cu diacritic, *å* (2 ocurențe): *Mulţi* ***barbati*** *invetiati* (p. 71); *predându, si ucigĕnd pre toti, quarii vedea,fără desclinire,* ***bărbati****, muieri, tĕneri, bĕtrâni si prunci* (p. 90); *toti* ***bărbatii*** *quei inţelepţi, iubitori de adevĕru* (p. 100);
- subst. neologic ***nație***, terminat sau nu în *-u*, e redat când cu majusculă, când cu minusculă: *furŏ invinse de Romani, si se fecerŏ un* ***nationu*** *cu Romanii* (p. 70); *poporele quele invinse, si adunate la un* ***nation*** *cu Romanii invingĭtori* (p. 70); *din Cărţi cuvĕnte de ale popórelor Italiei quelor adunate intrun* ***Nation*** *cu Romanii* (p. 84); *poporosul'* ***nation*** *al Vinidelor au seḍutu* (p. 86);
- în subst. ***față***, [ț] e redat fie prin *ci* (1 ocurență), fie prin *ç* (6 ocurențe): *cu altă* ***faciĕ*** *se află* (p. 56); *cu atânta funingine au acoperit boerésca lor* ***façiĕ*** (p. 72); *cu strălucire i se veḍù Latina lui* ***façie*** (p. 72); *Peliçia tuturor le este albă, pĭrul' galben, trupu inaltu,* ***façia*** *frumósă* (p. 98); *in Illyrico Sacro Tom. 3.* ***façia*** *90* (p. 100); *Daniel Papebrochius in Propileu lunei lui Maiu* ***façia*** *236. dice* (p. 101);
- în cazul subst. ***limbă*** (+/– articol, N–Ac, D–G), identificăm alternanța grupului consonantic *-nb-/-mb-*: ***linba***, ***linbei***, ***linbă*** (225 de ocurențe), față de ***limba***, ***limbă***, ***limbile*** (12 ocurențe): *Dialogu Pentru inceputul* ***linbei*** *Românå* (p. 54); ***Linba*** *Italianå ânchĕ mult s'au amestecat cu cuvĕnte de a Langobardilor* (p. 64); *nĕquĕ odată n'au fostu* ***limba*** *Latină asiè in flóre precum in ḍisul' vécu* (p. 58); *cu multu mai tare s'au strămutat* ***limba*** *Romană prin linba aquelor ghènte Nemţesci* (p. 64) ș.a.m.d.;
- pronumele personal ***lor*** apare sub forma ***lor*** (31 de ocurențe), respectiv ***loru*** (4 ocurențe): *in scripturile* ***lor*** (p. 54); *Pentru aquéa parèntii* ***lor*** (p. 59); *dela mumele* ***lor*** (p. 60); *din pruncia* ***lor*** (p. 61); *inima que boerescă* ***alor*** (p. 65); *strămoșii* ***lor*** (p. 66); *in Besericile* ***lor*** (2 ocurențe, p. 68); *in rugăciunile* ***lor*** (p. 68); *tènerimea* ***lor*** (p. 68); *au acoperit boerésca* ***lor*** *façiĕ* (p. 72); *au avutu in gura* ***lor*** (p. 73); *linba* ***lor*** *neauḍită* (p. 89); *ingreţiåsånduse de vorba* ***lor*** (p. 89); *Lŏcaşul* ***lor*** *quel vechiu* (p. 98); *cu tote plecarile* ***loru*** (p. 54); *nume le* ***loru*** (p. 59); *in linba* ***loru*** (p. 90); *asupra linbei* ***loru*** (p. 100) ș.a.m.d.;

[18] Formă de plural moldovenesc.

BDD-A22891 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:36:00 UTC)

- în unitatea lexicală ***puțin***, ce detașează valori morfologice diferite (pronume sau adjectiv pronominal, respectiv adverb), [ț] este redat fie prin *ç*, fie prin *ci* – ***pucinu***, ***pucini***, ***pucine*** (3 ocurențe), ***puçin, puçinâ, puçine*** (8 ocurențe): *te aflai avêndu* ***puçin*** *regadiu* (p. 54); *Românii* ***puçin*** *se pot inţelege* (p. 63); *Italianii, Spaniolii, si Francii* ***puçin*** *se pot intelege* (p. 71); *nu mai* ***puçin*** *chiaru este* (p. 71); *cu nu* ***puçine*** *vécuri au trăitu* (p. 78); *cu* ***puçinâ*** *schimbare se aflâ* (p. 84); *cu nèque o literâ mai* ***puçin*** (p. 94); *chê intrâ Sêrbi* ***puçini*** *se aflâ* (p. 96); *Nu mai* ***pucini*** *ani petreceua* (p. 59); *quare mai mult, quare mai* ***pucinu*** (p. 65); ***Pucine*** *cuvênte Latine* (p. 71) ș.a.m.d.;
- în adj. ***gramaticeascâ***, [ea] e redat fie prin *e* (8 ocurențe), fie prin *é* (16 ocurențe), în timp ce [ă] e redat fie prin *a* cu diacritic, *â*, fie prin *a neaccentuat*: *au dorâ toţi soldatii Romani pînô si quei mai de josu sciea linba* ***Gramaticésca****?* (p. 61); ***gramaticescâ*** *(tote Cartile in linba Latinâ que* ***gramaticescâ*** *le scriea* (p. 62); *in Besericile lor tot deuna s'au ţenutu linba Latinâ que* ***Gramaticescâ*** (p. 68); *sunt comune (de obşce) ei cu linba Latinâ que* ***Gramaticescâ*** (p. 74); *a linbei Latinâ quei* ***Gramaticescâ*** (p. 75); *linba Latinâ que din Cârţi este mesteşugitâ,* ***Gramaticescâ*** (p. 76); *Latinus au fost quel ântea incepitor a linbei Latinâ quei* ***Gramaticescâ*** (p. 80); *doâ linbi au fostu la Romanii quei vechi: una* ***Gramaticéscâ****, séu a invetiati lor, si alta a poporu lui* (p. 58); *linba Latinâ que mesteşugitâ, séu* ***Gramaticéscâ*** (p. 60); *forte mulţi dintrâ Romani sciea limba Latinâ que* ***Gramaticéscâ*** (p. 61); *numai in linba Latinâ que* ***Gramaticéscâ*** *scriea Cârţi* (p. 62); *se scriserô in linba Latinâ que* ***Gramaticéscâ*** (p. 62); *nu se auḍea in Besericile lor, in rugâciunile lor altâ linbâ, fôrâ linba Latinâ que* ***Gramaticéscâ*** (p. 68); *tènerimea lor se invetiaua linba Latinâ que* ***gramaticéscâ*** (p. 68); *neque au invetiatu linba Latinâ que* ***Gramaticéscâ*** (p. 69); *se citescu in Carţile quele in linba Latinâ* ***Gramaticéscâ*** (p. 72); *a se mai face queva semnatâ adaugere la linba Latinâ que* ***Gramaticéscâ*** (p. 77); *s'au urḍitu linba Latinâ que din Cârţi, seu* ***Gramaticéscâ*** (p. 77); *l'au bâgat in linba Latinâ que* ***Gramaticéscâ*** (p. 79) ș.a.m.d.;
- în unitatea lexicală ***nouă***, [oa] e redat fie prin *ó* (4 ocurențe), fie prin *o* (4 ocurențe): *au facutu linbâ* ***nóuâ*** *Italianâ* (p. 65); *aquéstâ* ***nóuâ*** *a Italianilor* (p. 66); *si cu* ***nóuâ****si* ***nóuâ*** *strâluciri diréså* (p. 77); *altele érô* ***nouâ*** *intribuèntiaua* (p. 70); *cuvênte* ***nouâ****séu pronuntiâ* ***nouâ*** (p. 70); *este linbâ* ***nouâ*** (p. 96);
- în forma pronominală (adj. pron.) ***toate***, [oa] se realizează fie prin *ó* (1 ocurență), fie prin *o fără accent* (20 de ocurențe): ***tóte*** *aquele cuvênte Latine* (p. 69); *inpreunâ cu* ***tote*** *plecarile* (p. 54); *quât* ***tote*** *quele cu lesnire le grâea* (p. 59); *Romanii quei vechi* ***tote*** *Cartile* (p. 62); *qua ei* ***tote*** *oraşele, si* ***tote*** *satele Daciei sî le ţênâ* (p. 63); *Românilor intru* ***tote*** *asemene au fostu* (p. 67); *din* ***tote*** *alte destinpte linbi* (p. 70); ***Tote*** *cu aquè târie* (p. 75); *inquietu au invinsu* ***tote*** *popórele* (p. 76); *de* ***tote*** *lucrurile quele vechi* (p. 79); *sfîrsênduse* ***tote*** *cuvêntele linbei* (p. 81); ***tote*** *cuvêntele mai de mult* (p. 81); ***tote*** *cuvêntele astâdi se sfîrsescu in vocale* (p. 81); ***tote*** *cuvêntele esea in vocalâ* (p. 81); ***tote*** *cuvêntele au fost datinâ* (p. 82); ***tote*** *cuvêntele se sfîrsesc in vocalâ* (p. 82); ***tote*** *ţênuturile* (p. 91); ***tote*** *apoi se socotirô* (p. 93); *in* ***tote*** *popórâ le Slovenesci* (p. 94); ***tote*** *aquele mărite natione* (p. 95) ș.a.m.d.;
- elementul lexical ***nici*** se regăsește în trei variante grafice distincte – ***nèque*** (24 de ocurențe), ***neque*** (3 ocurențe), ***nèquè*** (7 ocurențe): ***nèque*** *unul nu aflu* (p. 55); ***nèque*** *cu unul nu m' am intêrnitu* (p. 55); ***nèque*** *cumu nu sunt* (p. 56, p. 89); *fôrâ de* ***nèque*** *o dovédâ vor adauge* (2 ocurențe pe p. 56); ***nèque*** *a citire nu sciea* (p. 59);

BDD-A22891 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:36:00 UTC)

nèque *nu si au batutu* (p. 65); ***nèque*** *nu se află* (p. 78); ***nèque*** *nu putemu* (p. 78); ***nèque*** *odată* (p. 61, p. 65, p. 96, p. 101); ***nèque*** *un sonu* (p. 82); ***nèque*** *amù* (p. 85); ***nèque*** *Slovenii,* ***nèque*** *linba lor* (p. 85); ***nèque*** *la locurile* [...] ***nèque*** *pre uscat* (p. 88); ***nèque*** *linba [...]* ***nèque*** *cu numele* (p. 100); ***nèque*** *o dovedă* (p. 86); ***nèque*** *o indoéla* (p. 90); ***nèque*** *din quei* (p. 88); ***nèque*** *o literă* (p. 94); ***nèque*** *una defăimare* (p. 96); ***nèque*** *quei que* (p. 97); ***neque*** o impărtăsire [...] ***neque*** au invetiatu linba (p. 69); ***nèquè*** *odată n'au fostu* (p. 58); ***nèquè*** *quât è mai mică* (p. 63); ***nèquè*** *odată nu vor fi vederóse* (p. 72); ***nèquè*** *in linba Latină que Gramaticescă,* ***nèquè*** *in que Italiană,* ***nèquè*** *in que Spaniolă,* ***neque*** *in que Francică,* ***nèquè*** *intru alte linbi nóuĭ cunoscute* (p. 73) ș.a.m.d.;

- adv. ***încă*** este reprezentat, de asemenea, prin trei forme grafice, și anume ***anche*** (1 ocurență), ***ânchĕ*** (2 ocurențe), ***ânche*** (1 ocurență): *Cicero* ***anche*** *ḑice* (p. 60); *Linba Italiană* ***ânchĕ*** *mult s'au amestecat* (p. 64); *si aquum* ***ânche*** *numai in ţerile quele supuse* (p. 69);
- în conj. ***să***, [ă] este redat prin *-i* (1 ocurență), *-ă* (1 ocurență), *-ĭ* (peste 50 de ocurențe): *qua* ***să*** *si schimbe limba que vechiă* (p. 65); *Rogu te* ***sĭ*** *mi ajuti a me desceptà* (p. 54); *quare de ajunsu* ***sĭ*** *fi descurcat lucrul' aquestu* (p. 55); ***Si*** *auḑimu aquum pe Strabo* (p. 87) ș.a.m.d.;
- conj. ***și*** este redată prin trei grafeme, și anume ***si*** (270 de ocurențe), ***și*** (6 ocurențe)***, sì*** (1 ocurență): *Pe Romăni* ***şi*** *numele,* ***si*** *faptura, inpreună cu tote plecarile loru quele firesci ii vedesce a fi viţe de Romanii quei vechi* (p. 54); *De aquì Gepedele apucarò Singedonu,* ***sì*** *Sirmiu cu invecinatul ţènutu* ***si*** *din quóque,* ***si*** *din colo de Dunăre unde* ***si*** *aquum lŏcuesc* (p. 99) ș.a.m.d.;
- conj. disjunctivă ***sau*** apare fie ca ***séu*** (peste 40 de ocurențe), fie ca ***seu*** (7 ocurențe): *scriea Latinii* ***séu*** *Romanii* (p. 55); *lunga petrecere a Români lor cu multe ghènte* ***séu*** *popórà varvare* (p. 56); *póte le inprumutaró dela vicinii Sĕrbi* ***seu*** *Sloveni* (p. 85); *linba lor neauḑită la Romani* ***seu*** *Italiani* (p. 89) ș.a.m.d.;
- notarea în paralel atât a prep. ***pe*** (9 ocurențe), cât și a lui ***pre*** (27 de ocurențe): ***Pe*** *Români şi numele, si faptura* (p. 54); *cu aquéstă linbă au venit strămosii Românilor dela Roma in ḑile le Imperatului Traianu, quarele batèndu* ***pe*** *Decebalu Domnul' Dacilor* (p. 63); *Macar che forte mulţi dintrà Romani sciea limba Latină que Gramaticéscă, mai virtos in Roma, si* ***pre*** *la cetaţile quele mai insemnate* (p. 61); *Linba Italiană ânchĕ mult s'au amestecat cu cuvènte de a Langobardilor, dupŏ que aquesti au cuprènsu* ***pre*** *Italiani* (p. 64); *strămosii Românilor n'a fostu qua alte colonii Romane* ***pre*** *aire trămise* (p. 65); *De ar fi avutu Varo prĕlegiu mai* ***pre*** *largu* (p. 79) ș.a.m.d.;
- în vb. ***a putea***, [oa] se realizează fie prin *o neaccentuat*, fie prin *ó* – ***pote*** (6 ocurențe), ***póte*** (5 ocurențe): *quare nu se* ***pote*** *invetià* (p. 58); ***nu pote*** *sĭ o invetie* (p. 58); ***Nu pote*** *fi indoélă* (p. 63); *quât mai se* ***pote*** *ḑice* (p. 65); ***nu*** *i se* ***pote*** *crede* (p. 78); *nèmene* ***nu pote*** *sĭ facă aquéa* (p. 82); ***Se póte*** *ḑice* (p. 56); *Quine* ***póte*** *darĕ visà* (p. 57); *numai aquelu* ***póte*** *prèmire* (p. 75); *nèque o indoéla* ***nu póte*** *fi* (p. 90); *Dequi* ***póte*** *el cu prefacere au ḑisu* (p. 96) ș.a.m.d.;
- în cazul formelor *a zice*, *a auzi* (și a derivatelor acestora), [z] este redat fie prin *di* (7 ocurențe), fie prin *ḑ* (53 de ocurențe): *Aquelas Quintilianu la* ***disa*** *Carte* (p. 60); *que* ***se dice*** **Latium** (p. 76); *in Cartea que despre linba Latină* [...] ***dice*** (p. 79); *que vrei* ***sĭ dici*** (p. 84); *Daniel Papebrochius* [...] ***dice*** (p. 101); *de quand è lumea* ***nu s'au audit*** (p. 100); *aquésta* ***se ḑice*** *linbă invetiată* (p. 55); *dachĕ linbile aquum* ***ḑise***

BDD-A22891 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:36:00 UTC)

(p. 56); *Asiè darĕ se cade* ***sĭ ḑicemu*** (p. 57); *Quintilianu la disa Carte* [...] ***ḑice*** (p. 60); ***au fostu ḑise*** (p. 62); *cuvèntele* ***ḑisilor*** *Capitani* (p. 62); ***au ḑicevi*** (p. 63); ***s'au ḑisu*** *eta* (p. 77); *Varo,* ***ḑisei*** (p. 79); *La Românii,* ***ḑic*** (p. 82); *Que* ***ai ḑisu*** (p. 82); *dupŏ aquéa* ***s'au ḑis*** *Italianâ* (p. 84); *asiè in flóre precum in* ***ḑisul'*** *vécu* (p. 58) ș.a.m.d.;

- variații de scriere prezintă și vb. ***a scrie*** (și derivatul său: *descrie*) – **scriue** (6 ocurențe), **scrie** (9 ocurențe): *alta* ***a scriuere*** (p. 63); *pînŏ* ***vor scriue*** (p. 72); *in quare* ***se scriuea*** *carţile* (p. 75); *asie* ***scriue*** *Eutropius* (p. 77); *asiè* ***descriue*** *patria* (p. 86); ***scriue*** *Procopiu* (p. 90); *intru aquéstă linbă* ***scriea*** (p. 55); *Istoricu* ***va scrie*** (p. 62); *in linba Latinâ que Gramaticéscă* ***scriea*** *Cărţi* (p. 62); *nimene* ***nu scriea*** *in linba* (p. 62); *intrâ popórele aqueste* ***nu se scriea*** *Cărţi* (p. 69); *intru quare* ***scrie*** (p. 85); *cu neajungere* ***a scrie*** *in trênsa* (p. 93); *pînŏ* ***vor scrie*** *Sĕrbii* (p. 97); *Unde intru aquest chipu* ***scrie*** (p. 98) ș.a.m.d.;

Mai mult, variații de scriere notăm și în redarea aceleiași secvențe textuale cu ortografie etimologizantă, respectiv chirilică:

- fricativa surdă (prepalatală) *ș* este redată în corespondentul chirilic prin fricativa sonoră (prepalatală) **ж**: *Sciu, che la* ***Blaş*** *in Transilvania/***Щи҃ѵ, къ ла Блаж ѧ Трансилва́нїа** (p. 58); *Pentru aquéa parèntii lor, si toti inţeleptii mare câştigâ séu* ***grişâ*** *purtaua, qua sĭ se rădice scole/***Пентрѵ а҃чѣ҆ пърѝнцїй лор, шѝ то́цй ѧцелепцїй ма́ре къшти́гъ сѧ́ гри́жъ пѵ҃рта҆, ка съ се ръди́че ско́але** (p. 59);
- fricativa sonoră dentală *ḑ* este redată în corespondentul chirilic prin fricativa sonoră (prepalatală) ***ж***, în timp ce grupul consonantic *-mb-* este redat prin **-нб-**: *quându, unde, pentru que, cu que* ***meḑlociri*** *s'au intemplatu scaderea aquésta, si stricarea/***кѣ́нд҃ѵ, о҃́нде, пентрѵ че, кѵ̀ че межлочи́рй сѧ́ ѧ҃тъмплатѵ҃ скъдерѣ҆ а҃чѣ́ста, шѝ стрика́рѣ҆?** (p. 56); *tóte aquele cuvènte Latine din ḑisele linbi, quare nu se audu in* ***limba*** *Românâ, sunt din linba Latinâ que Gramaticéscă, si cu mai sus arĕtate le* ***mĕḑlociri*** *bågate/***то́ате а҃чѣ́ле кѵ̀ви́нте Лати́не дин зи́селе ли́нбй, ка́ре нѵ҃ се а҃ѵ҃дѵ҃ ѧ҃ ли́нба Рѡмъ́нъ, сънт дин ли́нба Лати́нъ чѣ҆ Граматичѣ́скъ, шѝ кѵ̀ май сѵ҃с а҃ръта́теле мижлочи́рй бъга́те** (p. 69); *au scris istoria despre* **lucrurile Getice** *pre la* ***mĕḑilocul'*** *sutei asese dela Cristos/***а҃ѵ҃ скри́с Їсто́рїа де́спре лѵ҃крѵ҃рилe Цѣ́тиче пре ла мижло́кѵ҃л сѵ҃тей а҃ше́се** (p. 86); *mulţi dintrâ Romani sciea* ***limba*** *Latinâ/***мѵ҃лцй ди́нтръ Рѡма́нй цїѧ҃ ли́нба Лати́нъ** (p. 61) etc.

4. În loc de concluzii

Examinarea conținutului *Dialogului* ne permite să afirmăm că acest text a circulat în epocă sub două variante, și anume una „fără modificări", respectiv o alta cu modificări reperabile în plan grafic. Axându-ne pe varianta „fără modificări" (D_1), ce reproduce textul publicat de P. Maior în 1819, deoarece acest text a apărut în timpul vieții autorului, fiind, deci, revizuit de acesta, am căutat să punem în evidență variațiile de scriere reperate în notarea unuia și aceluiași cuvânt, variații ce ar putea traduce inconsecvența autorului în redactare.

BDD-A22891 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:36:00 UTC)

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

BRV = Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche. 1508–1830*, tom II. *1716–1808*, tom III. *1809–1830*, București, Atelierele Grafice Socec & Co., 1910, 1912–1936.

Domokos 1994 = Sámuel Domokos, *Tipografia din Buda. Contribuția ei la formarea științei și literaturii române din Transilvania la începutul secolului al XIX-lea*, Giula–Gyula, Editura Noi, 1994.

Huțanu 2003 = Monica Huțanu, *Sistemul ortografic aplicat în redactarea* ***Lexiconului de la Buda***, în „Ovidius University Annals of Philology", XIV, 2003, p. 133–139.

Iorga 1969 = Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688–1821)*, vol. II. *Epoca lui Petru Maior – Excursuri*. Ediţie îngrijită de Barbu Theodorescu, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1969, p. 223–261.

Lexiconul de la Buda (1825) = Lesicon romanescu-latinescu-ungurescu-nemtescu quare de mai mulți autori, in cursul a trideci, si mai multoru ani s'au lucrat. Seu Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est, Budæ, Typis et Sumtibus Typografiæ Regiæ Universitatis Hungaricæ, 1825. Ediție electronică realizată de Maria Aldea, Daniel Corneliu Leucuța, Lilla Marta Vremir, Vasilica Eugenia Cristea, Adrian Aurel Podaru. Coordonator Maria Aldea, Cluj-Napoca, 2013.

Dialogu = P. Maior, *Dialogu pentru începutul limbei române întră nepotu şi unchiu*, în *Lexiconul de la Buda*, p. 54–102 (apărut inițial ca anexă la *Orthografia*…, Buda, 1819).

Orthografia = P. Maior, *Orthografia romana, sive latino-valachica, una cum clavi qua penetralia originationis vocum reserantur*, în *Lexiconul de la Buda*, p. 1–53 (apărută inițial la Buda în 1819).

Școala Ardeleană, vol. I–II. Ediție critică, note, bibliografie și glosar de Florea Fugariu, București, Editura Minerva, 1983.

WRITING VARIATIONS IN *DIALOGU PENTRU ÎNCEPUTUL LIMBEI ROMÂNĂ ÎNTRĂ NEPOTU ȘI UNCHIU* (THE DIALOGUE BETWEEN NEPHEW AND UNCLE ABOUT THE BEGINNING OF THE ROMANIAN LANGUAGE,), BY PETRU MAIOR. A POINT OF VIEW

(*Abstract*)

In our paper, we wanted, on the one hand, to draw attention to the simoultaneus circulation of two variants of *The Dialogue for a Beginning of the Romanian Language*, meaning a variant "without changes" and another one with changes. On the other hand, we wanted to emphasize the writing variations identified in "without changes" version of *The Dialogue*, which are underlining Petru Maior's writing inconsistency.

Cuvinte-cheie: *Lexiconul de la Buda, P. Maior, variații de scriere.*
Keywords: *The Lexicon of Buda, P. Maior, writing variations.*

Universitatea Babeș-Bolyai
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31
aldea_maria@yahoo.com.

BDD-A22891 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 14:36:00 UTC)